

SOCIALISTICKÝ ZPŮSOB ŽIVOTA VOJÁKŮ Z POVOLÁNÍ — VÝZNAMNÝ PROSTŘEDEK ZVYŠOVÁNÍ BOJOVÉ SÍLY ČSLA

„...další budování rozvinuté socialistické společnosti bude vyžadovat vysokou uvědomělost, obětavost, disciplínu, tvůrčí přístup a smysl pro nové.“ Ze zprávy ÚV KSČ na 15. zasedání ÚV KSČ 25. 3. 1980.

Myšlenku v úvodu tohoto článku jsem nevybral náhodně. Zvýrazňuje skutečnost, že podstatným rysem budování první fáze komunistické společensko-ekonomické formace nejsou jen ekonomické, politické a ideologické přeměny, ale i vznik nového — socialistického způsobu života. To znamená jinými slovy, že není možné dosáhnout kvalitativních proměn společenského života jiným způsobem, než proměnou člověka samého. Utváření socialistického způsobu života v procesu výstavby komunistické společnosti je tedy zákonitým jevem. Tuto souvislost postihl již V. I. Lenin, když svého času upozorňoval, že s hloubkou společenského převratu musí narůstat i počet jeho skutečných tvůrců. Proto dnes musíme „všechny prostředky působení a kolektivní úsilí... zaměřit k tomu, aby se poctivý vztah k prá-

ci a socialistickému vlastnictví, k povinností vůči společnosti a zásady komunistické morálky staly osobním přesvědčením každého člověka a normu jeho jednání“. (Věc celé strany, z materiálů všesvazové rady ideologických pracovníků, Moskva, říjen 1979, s. 30.)

Rozvoj osobnosti člověka, jeho uvědomělosti, obětavosti, kázně a tvořivého myšlení se proto stává mimořádně důležitým úkolem, neboť výrobní proces se postupně stále více mění v technologickou aplikaci vědy a nabývá tedy charakteru procesu vědeckého. Spolu s tím, jak se člověk aktivně zařazuje do budování komunistické společnosti, mění se také celé jeho vědomí a jednání. Vzniká nový způsob života. V prvních řadách jeho tvůrců stojí po boku nejlepších pracovníků národního hospodářství i vojáci z povolání — komunisté, kteří s přesvědčením uskutečňují politiku vedoucí sily společnosti Komunistické strany Československa v podmínkách armádní instituce.

Podstata socialistického způsobu života

„Socialistický způsob života je souhrnný výsledek revolučních přeměn, které pod vedením komunistické strany uskutečnil lid v politické, sociálně ekonomické a kulturní sféře... zahrnuje širokou pa-

letu tvořivé aktivity člověka, podněcuje v něm ušlechtilé vlastnosti... nevytváří se bezkonfliktně, živelně. Jde o dlouhodobý složitý proces, v němž je potřebné cílevědomě bojovat za nové a současné

překonávat celý systém hodnot, který odpovídal vykořisťovatelským zřízením... Úkol utvářet a upevňovat socialistický způsob života chápeme jako součást ostré ideologické konfrontace..." [Zasedání ÚV KSČ ve dnech 25. a 26. března 1980, březen 1980, s. 23—24.] Musíme přitom nutně respektovat i složitou dialektikou obecného, zvláštního a jedinečného, neboť způsob života společenských skupin je tedy jeho podstatou? Názorů na tuto otázku je v naší i zahraniční literatuře velký počet. Omezím se na pojetí, které je výsledkem společného úsilí našich a sovětských marxistických teoretiků, kteří pekládají způsob života za široký komplex, který zahrnuje „v sobě lidské činnosti a s nimi spjaté hodnoty a normy, jakož i potřeby a způsoby jejich uspokojování a utváření, v němž do popředí vystupuje zejména integrace všech základních stránek života. Tento komplex je v podstatě determinován základní charakteristikou společenského řádu, materiálními životními podmínkami lidí, především ekonomickým postavením jednotlivých společenských tříd a skupin". (Člověk, věda, technika, Praha 1973, s. 227.) Podstatu způsobu života na základě toho musíme pak hledat ve vztazích a činnostech, jako určitý druh jednání lidí. Tímto závěrem se distancujeme od ostatních pojetí této otázky, kdy je podstata způsobu života ztotožňována s prostředím, podmínkami nebo souhrnem velkého množství faktorů. Pro marxistický výklad kategorie způsob života je tedy příznačné zaměření na podstatné — pracovní jednání konkrétních lidí, kteří realizaci svých záměrů produkuje materiální a duchovní hodnoty a sociální vztahy jako objektivní rámec své činnosti a tím se podílejí na společenských změnách i vlastním přetváření.

Obecný rámec pro utváření socialistického způsobu života tvoří v naší rozvinuté socialistické společnosti konkrétní, na vůli pracujících nezávisle existující výrobní poměry, které odpovídají vývojovému stupni materiálních výrobních sil. Proto také považujeme za správné rozlišování socialistického způsobu života jako ideálu a reálného způsobu života občanů rozvinuté socialistické společnosti. Mezi oběma není nepřekonatelná bariéra ani protikladnost. Někteří občané naší společnosti již v současnosti naplňují normu socialistického způsobu života, kterou je oddanost věci socialismu a komunismu, láska k vlasti, přátelství se Sovětským svazem a dalšími socialistickými zeměmi, obětavá společensky prospěšná práce, hospodárnost, soudružská spolupráce, kolektivismus, zdravý fyzický a duševní vývoj a

úsilí po bohatém citovém a duchovním životě.

Rozhodující příčinu toho, že socialistický způsob života není dosud v plné šíři uplatňován, spatřujeme v charakteru pracovní činnosti. Dosud nebyly překonány důsledky dělbý práce buržoazní společnosti. Bariéru v tomto směru tvoří „nedostatečný stupeň rozvoje výrobních sil, především nedostatek nejmodernější techniky". (Hrzal, L. — Netopilík, J.: Ideologický boj ve vývoji české filosofie, Praha 1975, s. 178.) Vztah lidí k pracovní činnosti se dnes nachází v přechodném stadiu od existenční nutnosti k sociální potřebě.

Přes tento obecný nedostatek je třeba říci, že některé profese podmiňují svým charakterem tvorbu socialistického způsobu života již v současnosti (např. práce výzkumného, vývojového, vědeckého či vedoucího pracovníka, umělce, lékaře, pedagoga a do jisté míry také vojáka z povolání). Specifikou těchto profesí je vyšší míra duševní práce, která je přiměřeně zabezpečena odbornou kvalifikací a vzděláním a umožňuje tak harmonický rozvoj osobnosti včetně seberealizace. Možnost však nepředstavuje ještě skutečnost. Předobrazem socialistického způsobu života jsou ti lidé, kteří v každodenní praktické činnosti prokazují svou „vnitřní" marxistickou orientaci. V armádě mají společenskou povinnost realizovat tuto reálnou možnost především velitelé-komunisté. Celkové procento organizovanosti vojáků z povolání (důstojníci = 80 % a praporčíci = 50 %) v Komunistické straně Československa však ukazuje, že uvedená teze by zdaleka neměla platit pouze pro velitele. Všichni vojáci z povolání by měli být vzorem při praktickém naplňování zásad komunistické morálky, které jsou zahrnuty také v nových základních řádech. Uskutečňování této odpovědné sociální úlohy je nemyslitelné bez stálého zvyšování odborné a politické úrovně a pozitivní angažovanosti. Právem se pro vojenského povolání vžil název poslání. Toto označení plně vystihuje podstatu věci, neboť odpovědné vykonávání služby v armádě socialistického státu nebylo nikdy možné bez vysoké míry osobní úcty, obětavosti, sebekázně, nepřetržitého boje s vlastní pohodlností, leností a rutinou. Rozdíl v naplňování této výzvy v současnosti ukazují na složitost a komplikovanost tvorby nového způsobu života, která je společnou záležitostí rozumu, srdce a vůle. Protože se setkáváme ještě „s případy, kdy někteří funkcionáři mají převládavý vztah ke spolupracovníkům a občanům, jednají hrubě a nesoudružsky.

Žijí maloměstským způsobem života, ne dbají o výchovu ve své vlastní rodině, mají sklony k samolibosti, okázalosti a velikášství..." Je třeba daleko více respektovat zásadu, že „Čím vyšší funkci kdo zastává, tím větší jsou na něho nároky, tím větší má odpovědnost“. (O zabezpečování závěrů XIV. sjezdu KSČ a o úkolech na rok 1975. Zasedání ÚV KSČ ve dnech 27. a 29. listopadu 1974, s. 33.) Platnost této myšlenky vyslovené obecně se zdá i pro armádu zřejmá. Vysokým nárokům, které jsou kladeny na každého vedoucího pracovníka, odpovídá, že většinu těchto funkcí v naší společnosti vykonávají komunisté, lidé, kteří vstoupili do řad revolucionářů dobrovolně s vědomím, že je čeká více a mnohem náročnější práce.

Protože tvorba socialistického způsobu života je procesem konkrétních vztahů a činů, musí konfliktní, rozpornou povahu, a to jak v interindividuálním, tak intraindividuálním smyslu. Každý subjekt, který naplňuje své vnitřní marxistické přesvědčení měl by svou činností v konkrétním pracovním kolektivu, ale i ve vlastní rodině (čase pracovním i mimopracovním) vytvářet vhodné klima pro společensky prospěšné řešení všech otázek. Právě

praktický postoj a způsob řešení konkrétních situací představuje jednu z nejdůležitějších oblastí pro charakteristiku konkrétního typu životního způsobu. Proto se dnes mj. zdůrazňuje, že ... „Nic by však nebylo tak škodlivé, jako před těžkostmi, ať jsou subjektivní či objektivní povahy, kapitulovat. Boj s nimi vyžaduje rozhodnost, odvahu postavit se i proti demagogii, která pokládá za asociální, žádá-li se na lidech disciplína, pořádek a obětavé plnění úkolů“. (Zasedání ÚV KSČ ve dnech 25. a 26. března 1980, Praha 1980, s. 21.) Socialistická společnost stanoví aktivní účast v prosazování celospolečenského zájmu vedoucími pracovníky jako kategorický požadavek.

Komunistická strana Československa vyvíjí nemalé úsilí, aby se tendence nového způsobu života projevovaly právě u jejích členů. Tato snaha vyplývá z vědomí, že neformální autorita a důvera „není dána jednou provždy. Je to neustálý proces a zápas za uskutečňování zájmů pracujícího lidu a potřeb celé společnosti“. (Zpráva předsednictva ÚV KSČ na 11. zasedání ÚV KSČ, Praha 1978.) Komunisté musí proto přesvědčovat svou každodenní konkrétní činností — osobním příkladem.

Utváření socialistického způsobu života vojáků z povolání Československé lidové armády

Armáda socialistického státu je vnitřní součástí sociální struktury celé společnosti. Tento relativně samostatný subsystém, který je součástí společenské nadstavby, je konečnou limitovanou charakterem společenských vztahů a úrovní rozvoje výrobních sil společnosti. Československá lidová armáda jako zvláštní nástroj moci socialistického státu je také nositelem internacionálních svazků a povinností na úseku společné obrany socialistických států.

Poslání armády socialistického státu v současné epoše zahrnuje i nutnost jejího nepřetržitého všestranného doplňování nejmodernější bojovou technikou, účinnými zbraněmi i materiálně technickým zabezpečením. „Jsme nuceni zdokonalovat svou obranu..., protože stojíme tvář v tvář bezúsečnému horečnému zbrojení“. (Z projevu B. Ponomareva na setkání evropských komunistických stran v Paříži, Rudé právo 29. dubna 1980.)

Hlavním cílem činnosti velitelů a politických orgánů naší armády je proto upevňování bojové pohotovosti vojsk v celém komplexu všech nezbytných opatření jako základního předpokladu spolehlivé

obranyschopnosti země. To vyžaduje velmi promyšlenou a kvalitní řídicí a organizační stranicopolitickou a ideově výchovnou práci, upevňování kázně a režimu života vojsk.

Při analýze subsystému armádní instituce je nezbytné respektovat, že její vnitřní sociální procesy jsou podmíněny dynamikou rozvoje společensko-ekonomického celku socialistického státu. Tento fakt má metodologický význam i pro analýzu způsobu života vojáků. Kromě tohoto obecného základu je třeba také respektovat určité zvláštnosti, které jsou pro armádu příznačné. Vyplývají z relativní samostatnosti armády ve společnosti, charakteru vojenské služby, úrovně sociální interakce, sverážných podmínek života a především její společenské funkce.

V posledních letech prodělává naše armáda zvláště výrazné kvalitativní změny (zavádění nové bojové techniky, zbraňových systémů i automatizovaných prostředků řízení a velení), které ovlivnily charakter pracovní činnosti všech vojáků. Nejvíce se to však týká těch, kteří dobrovolně spojili svůj život s plněním úkolů obrany socialistické vlasti.

Srovnání činitelů, které podmiňují utváření socialistického způsobu života s postavením a charakterem pracovní činnosti vojáků z povolání naší armády, dovoluje vyslovit hypotézu, že tito příslušníci armády socialistického státu jsou všestranně disponováni k tvorbě socialistického způsobu života. Přitom vycházíme z toho, že jejich činnost podceňuje a rozvíjí tvořivost, aktivitu a sebezodokonalování, umožňuje uplatnění osobních schopností a nadání, zajišťuje další vzdělávání a rozšiřování vědomostí, společenské postavení a perspektivu a koresponduje přímo či nepřímo s příslušností ke komunistické straně a přesvědčením o správnosti její politiky. Konkrétní zastávaná funkce je faktorem, který limituje charakter bezprostřední pracovní činnosti. Vztahy z ní vyplývající proto chápeme jako objektivní faktor jednání. Schopnosti, předpoklady, vnitřně přijaté hodnoty a cíle spolu s uvědoměním a přesvědčením představují faktor subjektivní. Jejich syntéza je pak poznamenána osobní procesuální zkušeností v konkrétním sociálním prostředí.

Kvalita sociální interakce v armádní instituci je podstatně ovlivněna preferencí vztahů, spjatých s realizací hlavní funkce armády. To se promítá přímo do funkčních povinností jednotlivých vojáků, které jsou striktně vymezené vojenskými řády a předpisy. Služební vztahy, které vyplývají ze zastávané funkce, tvoří tedy obecný základ, který ovlivňuje vztahy ostatní. Kvalitativní stránka vztahů je známena napětím z možné konfrontace protikladných třídních sil. Služební vztahy jsou rámcem, vnější nutností a limitem pro jednání každého vojáka. Možnost upevňování služebních vztahů se mění ve skutečnost prostřednictvím vzájemné spolupráce členů vojenského kolektivu při plnění úkolů bojové a politické přípravy. Úloha vojáka z povolání v tomto procesu je zřejmá a nezastupitelná.

Pokud neplní tito funkcionáři svou progresivní společenskou úlohu, vyplývající ze stanovených povinností, potenciální možnost formalizace vztahů u jednotky se stává skutečností, vznikají vážné deformace v procesu výchovy a výcviku a tím se snižuje morálně politický stav a bojeschopnost. Projevem takového stavu je konformismus, nekritické přijímání myšlenkových schémát, formální a pasivní přístup k plnění úkolů, falešné kamarádství, lícoměrnost, apatie, inerce a lhostejnost. Velmi negativně působí na kolektiv jednotky a podřízené všechna organizační a obsahově nepřipravená zaměstnání, formální akce „pro čárku“ včetně schůzí, konferencí a školení, vytvá-

ření atmosféry nejistoty, psychického napětí, strachu, chaosu a ty případy, kdy nadřazený sám nedodrží obecně známá nařízení, zásady a normy vyplývající z nových základních řádů.

Celospoolečenský úkol — utváření vzdělaného, uvědomělého a kultivovaného socialistického člověka — platí samozřejmě i pro příslušníky armádní instituce. Proto musí být armáda vedle svého hlavního poslání ještě výrazněji než dosud školou, kde se připravují lidé pro další život a práci v socialistické společnosti. Vždy musíme mít na mysli, že „Verejnost náročne posudzuje, ako život v armáde pomáha rozvíjať medzi jej príslušníkmi vlastnosti nového socialistického človeka, aké budú pracovné, politické a morálne kvality mladých ľudí, s ktorými sa budú vracat na svoje pracoviská“. (Napliňovať odkaz a poslanie významných výročí, príloha Obrany ľudu, Praha 25. marca 1980, s. 7.) Proto je třeba položit důraz na získání každého příslušníka armádní instituce pro aktivní a iniciativní plnění úkolů bojové a politické přípravy, zodpovědné, kvalitní a přesné plnění všech požadavků, které pro každého vyplývají z jeho funkčního zařazení. Předpokladem k tomu je plné vnitřní ztotožnění s idejemi marxismu-leninismu.

Často diskutovanou otázkou je problém vlastnosti, které by měli vojáci z povolání mít. Přitom se málo respektuje fakt, že většinu jich získávají v procesu své přípravy na povolání a definitivně je dotvářejí vlastní praxí u vojsk. Proto by v této souvislosti nemělo jít ani tak o výčet ideálních norem, se kterými se lze setkat v praxi spíše výjimečně, ale spíše o celkovou zralost osobnosti, její schopnost učení, přejímání a transformování všeho pozitivního s čím se v průběhu svého života setkává. Nezbytné vlastnosti a předpoklady spočívají v umění jednat s lidmi, být k nim tolerantní, ale zásadový, náročný, pozorný, otevřený a čestný. Opět se tedy vracíme k problematice relativně stálého druhu jednání člověka, které tvoří podstatu životního způsobu lidí.

Vojáci z povolání, kteří svou běžnou činností zosobňují uvedené zásady a jsou pro podřízené vzorem, významně formují celý kolektiv jednotky ve směru celospolečenského zájmu. Úsilí o soudružské vzájemné vztahy a aktivní snaha po splnění všech úkolů bojové pohotovosti představují intenzivní variantu života, která reprezentuje socialistický životní způsob. Takové klima existuje v naší armádě u mnoha vzorných jednotek, kde družné úsilí, kritičnost, otevřenost, neformálnost,

názorová jednota a uvědomělá kázeň není frází, ale skutečností.

Upřesnění podstaty socialistického způsobu života umožňuje vyjasnit také obecnou souvislost mezi tímto jevem a zvyšováním vojenské síly naší armády. Vojenskou sílu považujeme „za souhrn reálných materiálních a duchovních možností společnosti, kterých využívá třída, stát k vedení války nebo k řešení jiných mezinárodních a vnitřních úkolů s použitím ozbrojené síly. Bezprostředně vyjadřuje vojenskou sílu armáda státu, její schopnost být nástrojem politiky“. (Válka a armáda, Praha 1979, s. 174.) Tento jev je vnitřně strukturován na ekonomický, vědecký, sociální, morálně politický a vojenský potenciál. Vycházíme-li z Leninových myšlenek o tom, že k vítězství ve válce nestačí sebevíce oddaní lidé, ale je nutné jejich kvalitní vyzbrojení, zásobení

a vycvičení a že vítězství je nakonec vždy podmíněno morálním stavem vojsk, považujeme za optimální jednotu materiálních a duchovních prvků, kdy ideální snahy se stávají ideálními silami a znásobují ostatní složky vojenské síly. V podmínkách války světových koalic můžeme dokonce předpokládat, že při relativní rovnováze technického vybavení nemůžeme dosáhnout úspěchu bez vysoké morální připravenosti a schopnosti projevit sociální aktivitu v nejsložitějších podmínkách.

Růst uvědomění a politického přesvědčení vojáků z povolání, kterým se projevuje socialistický způsob života, je tedy spolehlivým základem upevňování ideové jednoty a všestranné bojové připravenosti Československé lidové armády při ochraně mírové práce našeho lidu a internacionální obraně vymožeností socialismu.